

A MARC formátum és a nemdeszkriptorok

Az utalói rekordok önállósága*

A bibliográfiai besorolási szabványok a nem egységesített (utalói) névalakot mint önálló entitást nem tárgyalják. Az utalói névalakot az egységesített névalak függvényeként kezelik. Ennek következménye, hogy a 4XX-es mezőkbe kerülő utalói névalakoknak a besorolási adatcsere-formátumokban hagyományosan nincs önálló rekordja. A formátumokból azonban egyáltalán nem hiányzanak az önálló utalói rekordok; két típusuk is van: az inverz kapcsolattal rendelkező utaló, és az inverz kapcsolattal nem rendelkező hivatkozás. Az adatcsere-formátumokban tehát az utaló nemcsak önálló rekord, hanem speciálisabb jelentése van, mint a besorolási szabványokban. A teauruszok alkalmazásával elkerülhetetlen, hogy a nemdeszkriptorokat az adatbázisokban önálló rekordként is rögzítsék, ne csak a 4XX-es mezőkben „lásd innen” kapcsolódó névalakként. A tanulmány ennek indokait tárgyalja példákkal illusztrálva.

Bevezető

Az egyik legelterjedtebb besorolási metaadat-formátumban, a MARC21-ben [8][12] és az ezen alapuló HUNMARC adatcsere-formátumban [2] az utalói kapcsolatokat vagy a „lásd” utalók 4XX-es¹ mezőiben, vagy a 260-as, a 664-es és a 666-os magyarázatos utalói és hivatkozási mezőkben rögzítik.

A 260-as, 664-es és 666-os kapcsolati mezők használata esetén az utalói alak mindig tételfejbe kerül. Ezeknek a mezőknek az esetében tehát önálló rekordot alkotó, utalói tételfejű rekord keletkezik. A 4XX-es kapcsolati mezőkbe való rögzítéskor viszont nem kell, hogy az utalói alakot egyben egy másik rekord 1XX-es mezőjébe rögzítsék, azaz önálló utalói tételfejű rekord nem keletkezik.

Azt vizsgáljuk meg, hogy miért alakult ki ez a ketősség, és mennyire indokolt.

Az önálló rekordot nem alkotó utalói alakok

A 4XX-es kapcsolati mezők alkalmazása esetén a besorolási adatcsere-formátumban a MARC21 szerint csak a kitüntetett alaknak van önálló rekordja, a rekordban a kitüntetett alak az 1XX-es mezőbe kerül.

Kitüntetett alak például:

150 ## \$aRejtő \$bJenő²

150 ## \$akutya

Ha az utalói alakot (alábbi példáinkban a „P. Howard” és az „eb”) a 4XX-es kapcsolati mezőkbe rögzítjük, akkor az utalói alakot önálló rekordként nem veszik fel, azaz az utalói alak nem kerül az 1XX-es mezőbe. Más szóval önálló utalótételt nem hoznak létre. Például:

100 ## \$aRejtő \$bJenő [egységesített (kitüntetett) alak = deszkriptor]

400 ## \$aP. Howard [utalói alak = nemdeszkriptor]

150 ## \$akutya [egységesített (kitüntetett) alak = deszkriptor]

450 ## \$aeb [utalói alak = nemdeszkriptor]

A megjelenítéskor viszont az utalói tétel is megjelenik:

P. Howard
lásd Rejtő Jenő

Rejtő Jenő [hagyományosan hiányozhat a „lásd innen P. Howard” inverz utalás]
lásd innen P. Howard

* A tanulmány a "Dokumentum- és tudáskezelés domainspecifikus nyelvre (DSL) alapozva (EDMS&KMS)" c. projekt (GOP-1.1.1-08/1-2008-0098) keretében készült.

eb
 lásd kutya
 kutya [hagyományosan hiányozhat a
 „lásd innen eb” inverz utalás]
 lásd innen eb

Ez a gyakorlat jellemzi részben még ma is a név és a cím típusú, valamint a nem tezauruszokból származó tárgyszó típusú utalói adatokat.

Magyarázata a személy- és a testületi nevek dolgában a 20. század elején kialakított bibliográfiai filozófia. Eszerint ugyanis besorolási adat csak kitüntetett névalak lehet, minden más – „nem besorolási” – névalak kívül van az egységesítettség, a szabványosságon, következésképp nem önálló entitás, hanem csak függvénye a mindenkor kitüntetett névnek [10].³ Ez személy- és testületi nevek, valamint címek esetén még indokolt lehet, de tezauruszokban szaktárgyszavak, valamint földrajzi nevek esetén egyáltalán nem. Például előfordulhat, hogy a „rendőr-főkapitányság” a „rendőrség” nem valódi, azaz kváziszinonimája (ilyen kváziszinonim esetek tezauruszokban triviálisak, és nem eltérő formai változatokról van szó). Mint nemdeszkriptornak indokolt, hogy önálló rekordja legyen, mert tartozhatnak csak rá vonatkozó magyarázatok és egyéb kiegészítések.

Ennek a filozófiának a következménye lett, hogy csak a kitüntetett alaknak van a besorolás szempontjából neve (egységesített besorolási alak), a nem kitüntetett alaknak ehhez viszonyítva (besorolási nézőpontból) nincs. Azaz nem használatos rá még a körülményes „nem egységesített (nem besorolási) alak” megnevezés sem. A helyette használt utalói alak egyrészt nem ugyanabból a szempontból nevezi meg a dolgot, mint a kitüntetett, másrészt pontatlan, mivel az utaló nemcsak nem kitüntetett és kitüntetett alakok közötti „lásd” típusú kapcsolat lehet, hanem kitüntetett és kitüntetett alakok közötti kapcsolat is („lásd még” utaló).

Ezzel a bibliográfiai filozófiával szemben az információkereső nyelvek szakterületén a tezauruszok szabványosítási filozófiája abból indult ki, hogy a nem kitüntetett alakok önálló állományi entitásként nagyon is léteznek. A kitüntetett alak neve a deszkriptor, a nem kitüntetett alaké pedig a nemdeszkriptor. Az utalónak és a hivatkozásnak a tezauruszszabványok szerint egyaránt a nemdeszkriptorcikk felel meg (ez a teljes tétel), ezen belül van a tételfejnek megfelelő vezérszó, a kapcsolat nevét képviselő „lásd”, „lásd még”, „F”, „A” stb.

relációtypus-név vagy -jel, és ezeket követi a kapcsolódó lexikai egység: a kapcsolódó nemdeszkriptorok, illetve deszkriptorok. A bibliográfiai gyakorlatban abszurd módon olykor jobb híján ezeket is tételfejnek nevezik: „kapcsolódó tételfej”. Holott nem a tételfej kapcsolódik, hanem az a rekord, amelyben szükségszerűen van tételfej is, és ez még akkor is így van, ha a rekordban csak egyetlen mezőnek van értéke, a tételfej mezőjének. A tételfej az adatmodellezés nyelvén elvileg kapcsoló azonosító: két besorolási rekord közötti kapcsolatot biztosítja.

Az utalói névalakot csak a kitüntetett alak függvényének tekintő bibliográfiai-besorolási filozófia azért alakult ki, mert a bibliográfiai szabványosítás kizárólag a bibliográfiai tételre korlátozódott, azaz kizárólag a bibliográfiai adatelemekre, és egyáltalán nem vették figyelembe a tárgyszavas osztályozás igényeit.

A tárgyszavak ugyan nem a szűken értelmezett bibliográfiai leírás adatelemei, ugyanakkor viszont besorolási szempontból (mint a bibliográfiai rekord hozzáférési pontjai⁴) az égvilágon semmiben sem különböznek a bibliográfiai besorolási adatoktól. A történelmileg kialakult részrendszer-vakság okozta szűklátókörűség következménye volt, hogy a bibliográfiai és a tezauruszszabványok egymástól teljesen függetlenül fejlődtek. A besorolási **adatcsere-formátumban** viszont az eltérő filozófiák szerint kialakult besorolási adatok, illetve tezaurusz-deszkriptorok összekerültek, és nyomban tapasztalhatókká váltak a terminológiai nehézségek és az ellentmondásos gyakorlat. Egyrészt kiderült, hogy az utalói, illetve a tételjeji alaknak van egymással összehangolt, dichotóm neve: a nemdeszkriptor és a deszkriptor. Másrészt kiderült, hogy a nemdeszkriptorhoz igenis tartozhatnak például megjegyzésmezők, ami miatt önálló tételjejként is rögzíteni kell ezeket. Az ismertett bibliográfiai-besorolási filozófia mára teljesen elavult, mivel a szaktárgyszavak (a deszkriptorok és nemdeszkriptorok) igényei megkövetelik, hogy a nemdeszkriptoroknak is önálló rekordjuk legyen.

Az elkezdődött levéltári és múzeumi szabványosításban sajnos egyelőre nem sok jele van annak, hogy a tulajdonneveket és a közneveket (tárgyszavakat, deszkriptorokat) besorolási szempontból közös keretben tárgyalnák.⁵ Amikor sor kerül majd (elkerülhetetlenül) az irattári és a múzeumi metaadat-formátumok kialakítására, az összehangolás valószínűleg az informatikusokra marad, holott az az irattári, illetve a múzeumi szakembe-

rek szabványosítási feladata lett volna. A könyvtári világban majdnem ugyanez zajlott le. Az informatikusok (persze könyvtári informatikusok) által kialakított MARC adatcsere-formátumban elkerülhetetlenül megjelentek az önálló hivatkozási és utalói rekordok (amelyek az 1XX tételfejben az utalói alakot, és például a kapcsolati mezőkben a kapcsolódó deszkriptorokat tartalmazták).

Az önálló rekordot alkotó hivatkozási alakok

A besorolási adatcsere-formátumban (legyen az MARC21, IBERMARC, HUNMARC stb.) eleve nem volt törvényszerű, hogy az utalói alak, azaz a nemdeszkriptor ne lehessen önálló rekordban tételfej. A korai (70-es évekbeli) MARC, később a USMARC, ma pedig az ezeket felváltó MARC21 formátumban már léteztek a 260-as, 664-es és 666-os adatmezők. Ezek ún. összetett és nem összetett magyarázatos utalókat, illetve hivatkozássokat képviselnek.

Megjelenésük oka a katalógus karbantartási és osztályozási gyakorlatában keresendő. Számos utalói alak esetén fordult elő, hogy az utalás vagylagos volt, azaz az utalói alak helyett több különböző kitüntetett névalak használata is szóba kerülhetett, vagy példákkal kellett illusztrálni a „lásd” utalás használatát. Ezt úgy lehetett megoldani, hogy egyrészt az utalói névalak önálló tételfejként szerepel, másrészt úgy, hogy magyarázatosan szabályozták a „lásd” utalást, mintegy használati utasítást adva hozzá.

Magyarázatos „lásd” kapcsolatok

A „lásd” kapcsolat magyarázatos megadásának összetett és egyszerű (nem összetett) formája alakult ki. Az adatcsere-formátumban erre a célra külön kapcsolati mezőt hoztak létre a tárgyszavak részére (260-as mező), és két külön kapcsolati mezőt a nevek és címek számára (a 664-es és a 666-os mezőket). A MARC terminológia a következő:

- *Összetett magyarázatos* („complex reference”) az utaló, illetve a hivatkozás, ha a „lásd” kapcsolatot magyarázó szövegben almező-azonosítóval szerepel a kapcsolódó kitüntetett alak.
- *Nem összetett magyarázatos*, ha a magyarázat szövegében nem azonosítják almező-azonosítóval a kapcsolódó alakot, vagy egyáltalán nem nevezik meg pontosan.

- *Utalóról* van szó, ha az utalásnak (esetünkben a „lásd” relációnak) van visszafelé irányuló, fordított, inverz alakja.
- *Hivatkozás* esetében ez a visszafelé irányuló kapcsolat nem létezik.

A 260-as, a 664-es és a 666-os mezők 15X-es tételfejei utalói vagy hivatkozási alakok (nemdeszkriptorok). Azaz önálló utalói, illetve hivatkozási rekordokról van szó. A tételfejhez a felsorolt mezőkön keresztül magyarázatos utalói vagy hivatkozási kapcsolatok tartoznak.

A 260-as mező nemdeszkriptor szerepét játszó tárgyszó „lásd”, „lásd VAGY”, „lásd ÉS” összetett magyarázatos kapcsolatainak megadására használandó oly módon, hogy az inverz kapcsolatot is rögzítik. Előfordulhat azonban, hogy a kapcsolatot csak magyarázatosan (tehát nem összetetten) adják meg és nincs inverz kapcsolat. Ebben az esetben a tételfej nemdeszkriptora hivatkozási alak.

A 664-es mező nemdeszkriptor-szerepét játszó név (személy-, testületi, konferencia-) és cím „lásd”, „lásd VAGY”, „lásd ÉS” összetett magyarázatos kapcsolatainak megadására használandó oly módon, hogy az inverz kapcsolatot is rögzítik.

A 666-os mező nemdeszkriptor szerepét játszó név (személy-, testületi, konferencia-) és cím „lásd”, „lásd VAGY”, „lásd ÉS” magyarázatos (tehát nem összetett) kapcsolatainak megadására használandó oly módon, hogy az inverz kapcsolatot nem rögzítik.

A 260-as és a 664-es mezők esetében tehát a tételfej mindig utalói vagy hivatkozási alak, a 666-os mező esetében pedig mindig csak hivatkozási alak. Ezeknek a mezőknek a **\$a** magyarázó almezőjébe **\$b** almezővel beiktatható a vonatkozó deszkriptor.

Példa név típusú, 664-es kapcsolati mezőt tartalmazó önálló összetett magyarázatos utalói tételre (a 008-as ellenőrző mező 9. pozícióján megadott c érték jelzi az önálló utalói tételfejet):

008/09=c[utalói tételfej]

100 0# **\$a**Nobel

664 ### **\$a**Lásd vagy **\$b**Nobel, Alfred (1833–1896) **\$a**feltaláló vagy **\$b**Akzo Nobel

\$arobbanószergyártó konszern, vagy **\$b**Nobel Committee

Inverze:

008/09=a [kitüntetett tételfej]

100 1# \$aNobel, \$jAlfred \$d1833–1896

400 1# \$wnn**b** \$aNobel [nem jelenítendő meg]

008/09=a [kitüntetett tételfej]

110 2# \$aAkzo Nobel

400 1# \$aNobel

Inverze:

008/09=a [kitüntetett tételfej]

110 2# \$aNobel Committee

400 1# \$wnn**b** \$aNobel [nem jelenítendő meg]

A három inverz tétel közül kettőben a **\$w** almező 4. pozícióján szereplő **b** érték jelzi, hogy nem megjelenítendő, csak az elsőként szereplő összetett magyarázatos utalótétel 664-es mezőjének tartalma jelenítendő meg. De miért kell akkor egyáltalán rögzíteni? A válasz abból a kérdésből következik, hogy miért van egyáltalán lehetőség arra, hogy rögzített adatot a **\$w** almező 4. pozícióján a **b** értékkel „nem megjelenítendőnek” minősítsenek? Miért nem úgy járnak el, hogy akkor a szóban forgó adatot eleve nem rögzítik?

A MARC formátum filozófiája azon alapul, hogy a mindenkorin rekordok egyetlen felismert tulajdonsága se, azaz semmiféle adat ne vesszék kárba. A formátum jelmondata lehetne, hogy „minden adatnak, amelyet érdemes rögzíteni”.⁶ Ez azon a felismerésen alapszik, hogy az adatokkal összefüggő igények, továbbá az adatkezelés módja változhat, az adatok maguk azonban, ha egyszer megállapították őket, állandók. Esetünkben lehetséges, hogy egyszer úgy döntenek, hogy a fenti példában a 400-as mezőben szereplő inverz kapcsolatot mégis fel akarják tüntetni. Ebben az esetben csak a vezérlő almező értékét kell megváltoztatni, de nem szükséges magát az adatot pótlólagosan rögzíteni.

Megjelenítés:

Nobel

Lásd vagy „Nobel, Alfred (1833–1896)” felaláló, vagy „Akzo Nobel” robbanószergyártó konszern, vagy „Nobel Committee”

Nobel, Alfred (1833–1896)

Akzo Nobel

lásd innen Nobel

Nobel Committee

Ungváry R.: A MARC formátum és a nemdeszkriptorok

A megjelenített magyarázatban célszerű például idézőjelekkel jelölni a **\$b** almezőkből származó utalt deszkriptorokat (azaz a **\$b** almező értékeit).

Példa név típusú, 666-os kapcsolati mezőt tartalmazó önálló (de nem összetett) magyarázatos hivatkozási tételre (a 008-as ellenőrző mező 9. pozícióján megadott **b** érték jelzi az önálló hivatkozási tétel fejet):

008/09=b [utalói tételfej]

100 1# \$aAbd al-

666 ## \$a aAz „Abd al...” (‘abd al-Láh = Isten szolgálja) kezdetű neveket közismert esetben magyaros formában (pl. Abdurrahmán), minden egyéb esetben kötőjellel vesszük föl (pl. Abd al-Rahmán)

Nincs inverze, mert a 666-os mező esetén az **\$a** magyarázó almezőben szövegesen megadott relációba nem lehet beiktatni más almezővel azonosított kapcsolódó nevet.

Megjelenítés:

Abd al-

Az „Abd al...” (‘abd al-Láh = Isten szolgálja) kezdetű neveket közismert esetben lásd magyaros formában (pl. Abdurrahmán), minden egyéb esetben lásd kötőjeles formában (pl. Abd al-Rahmán)

Földrajzi nevekhez is alkalmazhatók a név típusú magyarázatos hivatkozási mezők. Az alábbi példákban a 666-os mező szerepel (a 008-as ellenőrző mező 9. pozícióján megadott **b** érték jelzi az önálló hivatkozási tétel fejet), a rekordban nincs inverz reláció megadva, hanem csak példa:

008/09=b [hivatkozási tételfej]

151 0# \$aNeu-

666 ## \$aA „Neu-” és a „Neu_” kezdetű német neveket lásd egybeírva (pl. Altbeba és nem Alt-Bebe vagy Alt Beba)

678 ## \$aA 19. században általában kötőjellel írták ezeket az összetételeket (pl. Neu-Etschka), illetve a Csehországi hivatalos német nevek esetében szóközzel elválasztva (pl. Neu Tabor)

Megjelenítés:

Neu-

A „Neu-” és a „Neu_” kezdetű német neveket lásd egybeírva (pl. Altbeba és nem Alt-Bebe vagy Alt Beba)

Történet: A 19. században általában kötőjellel írták ezeket az összetételeket (pl. *Neu-Etschka*), illetve a Csehországi hivatalos német nevek esetében szóközzel elválasztva (pl. *Neu Tabor*)

Példa szaktárgyszó típusú, 260-as kapcsolati mezőt tartalmazó önálló magyarázatos utalói tételre (a 008-as ellenőrző mező 9. pozícióján megadott **c** érték jelzi az önálló utalói tételre). Ez opcionálisan tartalmazhatja az inverz reláció **\$a** almezőjét:

008/09=c [utalói tételre]

150 ## \$akontroll

260 ## \$iA „kontroll” kifejezést tartalmazó, illetve a „kontroll...” kifejezéssel kezdődő lexikai egységeket lásd az \$aellenőrzés \$ívagy az \$aszabályozás \$ikifejezést tartalmazó vagy ezzel kezdődő lexikai egységeknél

008/09=a [kitüntetett tételre]

150 ## \$aellenőrzés

450 ## \$wy \$akontroll

Megjelenítés:

kontroll

lásd A „kontroll” kifejezést tartalmazó, illetve a „kontroll...” kifejezéssel kezdődő lexikai egységeket lásd az „ellenőrzés” vagy a „szabályozás” kifejezést tartalmazó vagy ezzel kezdődő lexikai egységeknél

ellenőrzés

lásd innen kontroll

szabályozás

lásd innen kontroll

Összetett tárgyszavas rendszerekben ugyancsak kézenfekvő a 260-as mező használata. Példa összetett magyarázatos hivatkozási tételre (a 008-as ellenőrző mező 9. pozícióján megadott **b** érték jelzi az önálló hivatkozási tételre):

008/09=b [hivatkozási tételre]

150 ## \$amagyar tájnyelv

260 ## \$iA \$amagyar nyelv \$anyelvjárás \$i, illetve \$aprovincializmus \$ialtárgyszavainak alosztásai vagy az egyes kárpát-medencei és moldvai tájak, vagy a történelmi Magyarország igazgatási egységei, például \$amagyar nyelv – nyelvjárás – Szlavónia; magyar nyelv – provincializmus – Szatmár vármegye

008/09=a [kitüntetett tételre]

150 ## \$amagyar nyelv – nyelvjárás – Szlavónia

681 ## \$iPéldákat lásd a \$amagyar tájnyelv \$ikifejezés hivatkozásában

008/09=a [kitüntetett tételre]

150 ## \$amagyar nyelv – provincializmus – Hont vármegye

681 ## \$iPéldákat lásd a \$amagyar tájnyelv \$ikifejezés hivatkozásában

Megjelenítés:

magyar tájnyelv

lásd A „magyar nyelv” „nyelvjárás”, ill. „provincializmus” altárgyszavainak alosztásai vagy az egyes kárpát-medencei és moldvai tájak, vagy a történelmi Magyarország igazgatási egységei, például „magyar nyelv – nyelvjárás – Szlavónia”; „magyar nyelv – provincializmus – Szatmár vármegye”

magyar nyelv – nyelvjárás – Szlavónia

Példákat lásd a „magyar tájnyelv” kifejezés hivatkozásában

magyar nyelv – provincializmus – Hont vármegye

Példákat lásd a „magyar tájnyelv” kifejezés hivatkozásában

A teauruszokból származó nemdeszkriptorok önálló rekordjai

A teauruszszabványban [5, 6, 9] (és a gyakorlatban elkészült teauruszokban) kezdettől fogva önálló nemdeszkriptorcikket (a besorolási adatcserre-formátum nyelvén: utalói tétel) alkottak a nemdeszkriptorok (az utalói alakok). Ráadásul a nemdeszkriptor-deszkriptor kapcsolatoknak (az „utalásoknak”) sem egyetlen, „lásd” típusa létezik, hanem három:

„lásd” amikor egy nemdeszkriptor helyett egy másik deszkriptor használandó,

„lásd VAGY” amikor egy nemdeszkriptor helyett vagylagosan kettő vagy annál több deszkriptor használandó,

„lásd ÉS” amikor egy nemdeszkriptor helyett együttesen két vagy három deszkriptor használandó.

A MARC formátum eredetileg csak két relációtypust tartalmazott: a 450-es mezőt a „lásd”, és az 550-es mezőt a „lásd még” kapcsolatokhoz. De már igen korán, a 70-es években megjelentek az

előző fejezetben tárgyalt összetett magyarázatos utalások és hivatkozások is.

Annak érdekében, hogy a 450-es és az 550-es mezőkkel a fenti két relációnál több relációt lehesen kezelni, a 90-es évektől kezdve a USMARC, és utódja, a MARC21 formátumba a tezauszokban használatos relációtípusok kezelésére beépítették a relációtípusok szinte korlátlan definiálásának lehetőségét. Ezt úgy oldották meg, hogy a tételszerkezetet az opcionálisan használható \$w utalásvezérlő-almezővel egészítették ki, melynek egykarakteres értékével adható meg a relációnak a fentieknél finomabb típusa. A formátumban számos relációtípusnak megadták a vezérlő értékét, de továbbiak szabadon meghatározhatók. A \$w utalásvezérlő almező bevezetésével a fenti három utalástípus is meghatározható és kezelhető. Az önálló „lásd” utalói rekordban a „lásd” reláció értéke a HUNMARC formátumban az **x**, az inverzének („lásd innen”) értéke az **y**.

Például (a 008-as mező 9. pozícióján megadott c érték jelzi, hogy utalói tételfejről van szó):

008/09=c [a tételfej utalói alak = nemdeszkriptor]
 150 ## \$aeb
 450 ## \$wx \$akutya [kitüntetett alak = deszkriptor]
008/09=a
 150 ## \$akutya [tételfej: kitüntetett alak = deszkriptor]
 450 ## \$wy \$aeb [utalói alak = nemdeszkriptor]

Megjelenítés a tezauszszabvány relációjeleivel:

eb
 L kutya [azaz: lásd]
kutya
 H eb [azaz: lásd innen/helyett]

A nemdeszkriptorok vagylagos „lásd” kapcsolatai olykor szintén magyarázatot igényelnek. Ilyen esetekben a 45X-es mező mellett a 691-es használati mezőben adható meg az egyes lehetőségek értelmezése. Például:

008/09=c [a tételfej utalói alak = nemdeszkriptor]
 150 ## \$aNyugat-magyarországi-peremvidék
 450 ## \$wu \$aNyugat-Dunántúl
 667 ## \$aA „Magyarország kistájainak katasztere” (1990) szerint a Felsőörség, a Sopron-Kőszegi hegyvidék és a Vasi-Hegyhát Magyarországi részeiből összetevődő önálló kistáj. Lé-

nyegében megfelel a Hajdú-Moharos szerinti (2002) „Nyugat-Dunántúl” tájnak
 667 ## \$a„Magyarország kistájainak katasztere” (1990); Hajdú-Moharos (2002)

Megjelenítés a tezauszszabvány relációjeleivel:

Nyugat-magyarországi-peremvidék

Belső: A „Magyarország kistájainak katasztere” (1990) szerint a Felsőörség, a Sopron-Kőszegi hegyvidék és a Vasi-Hegyhát Magyarországi részeiből összetevődő önálló kistáj. Lényegében megfelel a Hajdú-Moharos szerinti (2002) „Nyugat-Dunántúl” tájnak

Forrás: „Magyarország kistájainak katasztere” (1990); Hajdú-Moharos (2002)

L Nyugat-Dunántúl

Ha pontosabb szabályozás szükséges, a kapcsolatok kifejezhetők a 260-as összetett magyarázatos utaló segítségével:

008/09=c
 151 ## \$aNyugat-magyarországi-peremvidék
 260 ## \$iHa a mai Magyarország területén belüli tárgyalásról van szó, a \$aFelsőörség \$iés a \$aSopron-Kőszegi hegyvidék \$iés a \$aVasi-Hegyhát \$iegyüttesen használandó. A történelmi Magyarország esetében a \$aNyugat-Dunántúl \$ihasználandó
 667 ## \$a„Magyarország kistájainak katasztere” (1990); Hajdú-Moharos (2002)

A megjelenítés:

Nyugat-magyarországi-peremvidék

Forrás: „Magyarország kistájainak katasztere” (1990); Hajdú-Moharos (2002)

lásd Ha a mai Magyarország területén belüli tárgyalásról van szó, a „Felsőörség” és a „Sopron-Kőszegi hegyvidék” és a „Vasi-Hegyhát” együttesen használandó. A történelmi Magyarország esetében a „Nyugat-Dunántúl” használandó

Amikor a tárgyszó egyszerre deszkriptor és nemdeszkriptor

Különböző névalak tárgyi kivetítés, illetve szaktárgyzó esetén

Előfordulhat, hogy ugyanannak a dolognak van szerepet kifejező testületi neve is és területet kifejező földrajzi tulajdonneve is. Ilyenek például az egyházkormányzati nevek (pl. „Kalocsai Érsekség” vs. „Kalocsai főegyházmegye”, az utóbbiban a

„főegyházmegye” kis kezdőbetűs). Az előbbi a bibliográfiai rekord 110-es, 610-es vagy 710-es mezőjébe, az utóbbit, ha róla van szó, szaktárgyszóként osztályozáskor elvileg a 650-es mezőjébe kell rögzíteni. De mert egyik a másik szinonimája, el kell dönteni, melyik legyen a kitüntetett alak (a deskriptor), következésképp csak az egyik (a deskriptor) rögzíthető. Ezáltal viszont tárgyi kivetítéskor vagy kétszer szerepel ugyanaz a név (a 610-es és a 650-es mezőkben), vagy a két mező közül az egyik üresen marad. Az utóbbi eset se szerencsés, hiszen akkor csak az egyik mező szerint megjelenített mutatóban lehet rá keresni, a másikban nem.

Az *Országos Széchényi Könyvtár* gyakorlatában a bibliográfiai feldolgozáskor a szerepet kifejező testületi nevet (pl. „Kalocsai Érsekség”, „Győri Püspökség”, „Dunamelléki Református Püspökség”) nemdeskriptorként veszik föl, deskriptora pedig a területet kifejező földrajzi tulajdonnévből képzett testületi név (pl. „Kalocsai Főegyházmegye”, „Győri egyházmegye”, „Dunamelléki Egyházkerület”, tehát a nagy kezdőbetűs „Főegyházmegyével”, „Egyházmegyével”, illetve „Egyházkerülettel”), melyet értelemszerűen a 110-es, a 710-es vagy a 610-es mezőben rögzítenek.

Ha a dokumentumban a testületről (vagy a területről) van szó (ún. tárgyi kivetítés), akkor a testületi nevet a 610-es mezőben rögzítik, a 650-es mezőbe pedig a testületi név típusnevét (generikus nevet) képviselő fogalom szaktárgyszava kerül (pl. „főegyházmegye”, „egyházmegye”, „egyházkerület”).

Az adatcsere-formátum lehetővé teszi, hogy elfojtsák az automatikus kapcsolatmegjelenítést, és az adott kapcsolatot másképpen, egyedi formában, akár szövegesen is megadják. Ez az **\$o** utalásszöveg-vezérlő almezővel szabályozható. Például megoldható vele, hogy az adott könyvtári rendszerben testületi név melléktételként (a 610-es mezőben) az egyházkormányzat hivatalos neve kerüljön be kitüntetett névalakként, a tartalmi feltáráshoz (szaktárgyszóként) a 650-es mezőbe viszont csak az egyházkormányzati típus legyen használható. Az **\$o** utalásszöveg-vezérlő almezővel ehhez a bevitel az alábbiak szerint oldandó meg:

110 ## \$aKalocsai Érsekség
 410 ## \$wxd \$aKalocsai Főegyházmegye
 \$otárgyi kivetítés esetén lásd
 450 ## \$wxb \$afőegyházmegye
 \$oszaktárgyszó esetén lásd
 110 ## \$aKalocsai Főegyházmegye

410 ## \$wxd \$aKalocsai Érsekség \$olásd innen tárgyi kivetítés esetén
 450 ## \$wxb \$afőegyházmegye \$olásd innen szaktárgyszó esetén
 150 ## \$afőegyházmegye
 410 ## \$wyb \$aKalocsai Főegyházmegye
 410 ## \$wyb \$aKalocsai Érsekség

Mielőtt még értelmeznénk e rekordok logikai szerkezetét, felhívjuk a figyelmet arra, hogy a besorolási rekordban adott típusú (adott mezőhívójelű) tételfejhez nemcsak ugyanolyan, hanem más típusú tételfejek is kapcsolódhatnak. Például a 110-es mezőben tételfejként szereplő Kalocsai Főegyházmegyéhez nemcsak a vele azonos típusú Kalocsai Érsekség testületi név besorolási adat az adekvát a 410-es mezővel, hanem a tőle eltérő típusú főegyházmegye szaktárgyszó a 450-es mezővel kapcsolódhat. Ha belegondolunk, ez magától értetődik, hiszen szaktárgyszóhoz (150) kapcsolódhat földrajzi név (151), formai tárgyszó (155), kronologikus tárgyszó (148), de akár testületi név (110) vagy személynév (100) is és fordítva. Azaz a 150-es tétel alatti megjelenhetnek az 551-es, 555-ös, 548-as, 510-es és 500-as kapcsolati mezők is. Például a *Jeruzsálemi Királyság* (151-es mező) a „középkori állam” (150-es mező) fajtája, a keresztes háborúk (150-es mező) következménye, és „*Gottfried* (Jeruzsálemi Királyság: fejedelem), *Bouillon*” (100-as mező) rokonsági relációban kapcsolódik hozzá. Ezeknek az összefüggéseknek a jelentősége a szemantikus web kialakulásával minden bizonnyal növekedni fog.

A **\$w** almező második pozícióján álló **d** értéke azt jelenti a kezelőrendszernek, hogy a „tárgyi kivetítés esetén” utalás megjelenítése mind a név, mind a tárgyszó típusú utalói szerkezetben (és ezzel mind a név típusú, a 610-es mező alapján képzett, mind a tárgyszó típusú, a 610-es mező alapján képzett mutatóban) jelenjék meg. Ha tehát a dokumentumban a Kalocsai Érsekségről vagy Főegyházmegyéről van szó, akkor a megjelenített utalás arról tájékoztat, hogy a bibliográfiai rekord 610-es mezőjében a Kalocsai Főegyházmegye rögzítendő (ez a névalak tehát a 650-es mezőbe nem kerülhet).

A második pozíción szereplő **b** érték viszont azt jelenti, hogy a „szaktárgyszó esetén” utalás megjelenítése csak tárgyszó típusú utalói szerkezetben (és csak a tárgyszó típusú, a 650-es mező alapján képzett mutatóban) jelenjék meg. Ha tehát a dokumentumban a Kalocsai Érsekségről vagy Főegyházmegyéről van szó, akkor a megjelenített

utalás arról tájékoztat, hogy a bibliográfiai rekord 650-es mezőjébe a 'főegyházmegye' tárgyszó kerül.

Ezekkel a **d** és a **b** értékekkel adott esetben tehát az szabályozható, hogy az utalás melyik mutatóban jelenjék meg. A 110-es mező és a 150-es mező értékeiből választott, és a bibliográfiai rekord 610-es 650-es mezőjébe rendelt besorolási adatokat nem célszerű összekeverni, noha egyrészt vannak ma könyvtári rendszerek, amelyekben ez történik, és nem lehet a kétfajta mezőt elkülönített mutatókban megjeleníteni. A jól megtervezett kezelőrendszerek ugyanakkor opcionálisan két vagy akár több mutató egyesített megjelenítését is lehetővé kell, hogy tegyék.

A **\$w** almező első pozícióján álló **x** értéke azt jelenti, hogy a tezauszokra jellemző L („lásd”), az **y** értéke pedig azt jelenti, hogy a tezauszokra jellemző H („lásd innen”) relációról van szó. Ezt a relációt azonban az **\$o** almezőben szereplő relációnévvel kell a kezelőrendszernek helyettesítenie („elnyomnia”). Azért nem lehetett az egyszerű 450 ## **\$a** mezőt alkalmazni, mert akkor nem lett volna szabályozható a **\$w** almező második pozíciójával, hogy a szóban forgó tétel melyik mutatóban jelenjék meg.

A megjelenítés a tárgyszavak (650-es mezőn alapuló) mutatójában:

Kalocsai Érsekség
szaktárgyszó esetén lásd főegyházmegye

Kalocsai Főegyházmegye
szaktárgyszó esetén lásd főegyházmegye

főegyházmegye
lásd innen Kalocsai Főegyházmegye
lásd innen Kalocsai Érsekség

A megjelenítés a tárgyi kivetítés (610-es mezőn alapuló) mutatójában:

Kalocsai Érsekség
tárgyi kivetítés esetén lásd Kalocsai Főegyházmegye

Kalocsai Főegyházmegye
tárgyi kivetítés esetén lásd innen Kalocsai Érsekség

Megjelenítés a 650-es és a 610-es mezőkön alapuló egyesített mutatóban:

Kalocsai Érsekség
szaktárgyszó esetén lásd főegyházmegye

Kalocsai Főegyházmegye

szaktárgyszó esetén lásd főegyházmegye
tárgyi kivetítés esetén lásd innen főegyházmegye

főegyházmegye

lásd innen Kalocsai Főegyházmegye
lásd innen Kalocsai Érsekség

Különböző névalak tárgyi kivetítés, illetve szaktárgyszó esetén

A **\$w** almező fenti értékeivel lehet eleget tenni mind az adatok egységesítésének és információkereső-nyelvi/szemantikai strukturálásának, mind pedig azoknak az archívumi és régi nyomtatványtári igényeknek is, amelyek szerint ugyanannak a dolognak, helynek, testületnek, személynek stb. különféle, akár teljesen szinonim névalakjával külön-külön lehessen osztályozni és keresni. Levéltári körülmények között ugyanis jelentősége van annak, hogy adott okiratban hogyan szerepel valaminek a neve, a kutatás irányulhat kizárólag a keresett névalakot tartalmazó dokumentumra. Ráadásul az egyes névalakokhoz más és más történeti megjegyzések kapcsolódnak, melyeket a levéltárakban használt besorolási adatokban meg kell adni.

Például Érsekújvárnak a történelme során sok neve volt (Érsekújvár, Neuhaus, Neu-Häusel, Nové Zámku, Novum Castrum, Újvár), és a levéltári és a régi nyomtatványtári feldolgozáskor mindegyik felhasználhatóságát igénylik osztályozásra. Ilyen igény a könyv-, a folyóirat- és a repertórium fel- dolgozáskor nem merül fel, ott elég egyetlen egységesített besorolási alak.

A levéltári jellegű feltárás azt igényli, hogy a felsorolt névformák mind kitüntetettek legyenek.

Megoldhatatlan volna, hogy egy tezauszban mindegyik név deszkriptor, azaz kitüntetett névalak legyen. A kapcsolatok terén áttekinthetlenséget eredményezne, ha mindegyiket például Nyitra vármegye részeként tüntetné fel, és mindegyikhez külön-külön hozzákapcsolná ugyanazokat a településrészeket stb. Ezért földrajzi tárgyszóként a kiválasztott deszkriptorhoz (esetünkben Érsekújvár) nemdeszkriptorként (utalói alakként) a 451-es mezőn keresztül kapcsolják a többi névalakot, és a bibliográfiai rekord 651-es mezőjébe osztályozáskor csak a deszkriptort rögzítik. Ugyanakkor a töb-

bi névalakot az *\$i* almező „ekvivalens” relációnevével teljes körűen összekapcsolják egymással.

Van Érsekújvárnak még egy sor egyéb neve is, de ezek soha nem voltak hivatalosak, csak az egyes hivatalos nevek szinonimái (Neuhäusel, Nehausel, Neuheusel, Neuhäusl, Neuheuselin, Neuheusl, Neuheüsel, Neühüssel, Neuhausüssel, Novezamki, Novum Castellum). Ezek mind a levéltári feltárás számára, mind a könyvtári feltárás számára nemdeszkriptorok.

Az alábbiakban csak néhány (az aláhúzottak) esetében mutatjuk be a beviteli és a megjelenítési tételeket (az 'Érsekújvár' tételfej alatt nem az összes névváltozatot soroljuk fel):

- 151 ## \$aÉrsekújvár
- 451 ## \$wy \$aNeuhaus \$olevéltári irat esetén ekvivalens
- 451 ## \$wy \$aNeuhaus \$onem levéltári irat esetén lásd innen
- 451 ## \$wy \$aNové Zámku \$olevéltári irat esetén ekvivalens
- 451 ## \$wy \$aNové Zámku \$onem levéltári irat esetén lásd innen
- 451 ## \$wy \$aNovum Castrum \$olevéltári irat esetén ekvivalens
- 451 ## \$wy \$aNovum Castrum \$onem levéltári irat esetén lásd innen
- 451 ## \$wy \$aNeuhäusel
- 670 ## \$aFényes E.: Magy. geogr. szótára
- 678 ## \$aEredetileg csak a 16. sz. elején épült két vár közül a Nyitra jobb parti neve (a bal parti Oláhújvár). A mai város területén Nyárhíd, Lék, Gúg, Györök. falvak helyezkedtek el, melyek 1691-ben olvadtak össze Érsekújvár néven
- 678 ## \$aÉrsekújvár 1918-ig, 1938–1945 között; 1994-től félhivatalos használata megengedett

Az inverz kapcsolatok rekordjai közül csak a fenti rekordban aláhúzott két esetből következőt mutatjuk be:

- 151 ## \$aNeuhaus
- 451 ## \$wx \$aÉrsekújvár \$ilevéltári irat esetén ekvivalens
- 451 ## \$wx \$aÉrsekújvár \$inem levéltári irat esetén lásd
- 451 ## \$wx \$aNové Zámku \$ilevéltári irat esetén ekvivalens
- 451 ## \$wx \$aNovum Castrum \$ilevéltári irat esetén ekvivalens
- 670 ## \$aElső említése a Lipszky-Repertóriumban és Fényes E.: Magy. geogr. szótárában

678 ## \$aNeuhaus 1867 előtt az osztrák iratokban és térképeken szereplő, továbbá a német lakosság által használt név

691 ## \$aA tételfejnek nem levéltári irat esetén nincs tárgyszói szerepe. A róla szóló műveket az 'Érsekújvár' deszkriptorral kell osztályozni

151 ## \$aNové Zámku

451 ## \$wx \$aÉrsekújvár \$ilevéltári irat esetén ekvivalens

451 ## \$wx \$aÉrsekújvár \$inem levéltári irat esetén lásd

451 ## \$wx \$aNeuhaus \$ilevéltári irat esetén ekvivalens

451 ## \$wx \$aNovum Castrum \$ilevéltári irat esetén ekvivalens

670 ## \$aElső említése a Lipszky-Repertóriumban

678 ## \$aNové Zámku 1918-ig csak a szlovák köznyelvben használatos, 1919–1938 között és 1945 után hivatalos név

691 ## \$aA tételfejnek nem levéltári irat esetén nincs tárgyszói szerepe. A róla szóló műveket az 'Érsekújvár' deszkriptorral kell osztályozni

151 ## \$aNeuhäusel

451 ## \$wx \$aÉrsekújvár

Megjelenítése:

Érsekújvár

Történet: *Eredetileg csak a 16. sz. elején épült két vár közül a Nyitra jobb parti neve (a bal parti Oláhújvár). A mai város területén Nyárhíd, Lék, Gúg, Györök falvak helyezkedtek el, melyek 1691-ben olvadtak össze Érsekújvár néven.*

Érsekújvár 1918-ig, 1938–1945 között; 1994-től félhivatalos használata megengedett

Forrás: Fényes E.: Magy. geogr. szótára levéltári irat esetén

ekvivalens Neuhaus
Nové Zámku
Novum Castrum

nem levéltári irat esetén lásd innen Neuhausel
Neuhäusel
Novezamki
Novum Castellum

Neuhaus

Használat: *A tételfejnek nem levéltári irat esetén nincs tárgyszói szerepe. A róla szóló műveket az 'Érsekújvár' deszkriptorral kell osztályozni*

Történet: *Neuhaus 1867 előtt az osztrák iratokban és térképeken szereplő, továbbá a német lakosság által használt név*

Forrás: *Első említése a Lipszky-Repertóriumban és Fényes E.: Magy. geogr. szótárában*

levéltári irat esetén

ekvivalens Érsekújvár
 Nové Zámku
 Novum Castrum

nem levéltári irat

esetén lásd Érsekújvár

Nové Zámku

Használat: *A tételfejnek nem levéltári irat esetén nincs tárgyszói szerepe. A róla szóló műveket az 'Érsekújvár' deskriptorral kell osztályozni*

Történet: *Nové Zámku 1918-ig csak a szlovák köznyelvben használatos, 1919–1938 között és 1945 után hivatalos név*

Forrás: *Első említése a Lipszky-Repertóriumban*

levéltári irat esetén

ekvivalens Érsekújvár
 Neuhaus
 Novum Castrum

nem levéltári irat

esetén lásd Érsekújvár

Neuhäusdel

L Érsekújvár

Az önálló MARC-rekordot alkotó utaló indokai

Annak, hogy az utalói alakoknak is önálló utalótételekben kell megjeleníteniük, alapvető oka, hogy az utalói alakoknak is vannak tulajdonságaik, melyeket a besorolási adatok állományában tárolni kell tudni. Az utalói alakok ugyanis – különösen tárgyszavak esetén – csak ritkán valódi szinonimák. Többnyire olyan kifejezések, amelyeket valamilyen okból –, és gyakran csak átmenetileg – nem célszerű kitüntetett alakként szerepeltetni. Önálló szemantikai jelentésük van, adott esetben utalói használatukra szabályok, megszorítások vonatkozhatnak, kezelésüknek története, névalakjuknak változásai lehetségesek, akár ETO-jelzetek mutatószavai is lehetnek, és ETO-jelzetük nem azonos a deskriptoruk (a kitüntetett alak) ETO-jelzetével. Ezért nevezik az ilyen nemdeskriptorokat kváziszinonimáknak.

Ungváry R.: A MARC formátum és a nemdeskriptorok

Mindebből következik, hogy számos esetben terminológiai, használati, forrás-, változás- és történeti megjegyzéseket kell kapcsolni hozzájuk, és a 005-ös, a 008-as és a 040-es mező metaadatai is tartoznak hozzájuk. Az előző fejezetekben tárgyalt példák mind szemléltetik ezt a jellegzetességet.

Különös jelentősége van az önálló utalói tételeknek a lexikai egység státusának lehetséges változása miatt. Bármikor szükséges lehet, hogy egy nemdeskriptor névalakja változzék, vagy deskriptor legyen belőle. Ha például egy utalói névalak megváltozik, a változást a rekordfej 005-ös pozícióján a megfelelő értékkel jelezni kell, és a 688-as „Megjegyzés az alkalmazás történetéről” mezőben szövegesen magyarázni célszerű.

Például földrajzi név esetén:

000/05=c [a rekord állapota: javított/módosított]
008/09=c

150##\$akatonai topográfiai térkép [a tételfej utalói alak = nemdeskriptor]

450##\$wx \$atopográfiai térkép

750##\$a623.644 \$2eto

670##\$i28/1992 HM rendelet; LXXXVI./1996 törv. \$cUR

680##\$iAz 1989 előtti évtizedekben különböztették meg a katonai és a polgári felhasználás céljából kiadott topográfiai térképeket

688##\$i2002-ig deskriptor volt. Rekordjai átosztályozva a „topográfiai térkép” deskriptorhoz

katonai topográfiai térkép

ETO 623.644

Magyarázat: *Az 1989 előtti évtizedekben különböztették meg a katonai és a polgári felhasználás céljából kiadott topográfiai térképeket*

Változás: *2002-ig deskriptor volt. Rekordjai átosztályozva a „topográfiai térkép” deskriptorhoz*

Forrás: *28/1992 HM rendelet; LXXXVI./1996 törv. (UR)*

lásd topográfiai térkép

Például szaktárgyszó esetén:

000/05=c [a rekord állapota: javított/módosított]

150 ## \$amultikultúra

450 ## \$wx \$amultikulturalitás

688 ## \$i2002-ig deskriptor volt. A multikulturalitás valamivel tágabb fogalom, nem célszerű mindkettőt kitüntetett névalakként szerepeltetni, Rekordjai átosztályozva a „multikulturalitás” deskriptorhoz

multikultúra

Vált.: 2002-ig deskriptor volt. A multikulturalitás valamivel tágabb fogalom, nem célszerű mindkettőt kitüntetett névalaként szerepeltetni, Rekordjai átosztályozva a „multikulturalitás” deskriptorhoz

L multikulturalitás [lásd]

Önálló utalótételekben való szerepeltetésük további oka, hogy előfordulhat: a lexikai egység az egyik tezauszban nemdeskriptor, a másikban deskriptor, és ezt jelezni kell.

A Magyar Bíróképző Akadémia (MBA) tezauszában a „közigazgatási kollégium” nemdeskriptornak az Európai Unió többnyelvű tezauszában az „administration court” deskriptor felel meg, és a kapcsolatot fel kell tüntetni a magyar tezauszban. A \$0 almezőben az EUROVOC-tezauszban szereplő lexikai egység rekordazonosítója, a \$2 almezőben pedig a forrás szerepel; az ETO-jelzetek esetében azonosítóra nincs szükség.

Az utalói rekord és megjelenítése:

150 ## \$aközigazgatási kollégium
 450 ## \$wx \$aközigazgatási bíróság
 670 ## \$aEUROVOC-nemdeskriptor, átvéve
 2008 \$cUR
 750 ## \$a342.565.4 \$2eto
 750 ## \$a347.998.85 \$2eto
 750 ## \$a351.95 \$2eto
 750 ## \$administrative court \$01539
 \$2eurovoc

közigazgatási kollégium

ETO 342.565.4
 347.998.85
 351.95

Forrás: EUROVOC-nemdeskriptor, átvéve
 2008 (UR)

lásd közigazgatási bíróság

Kitekintés

A nemdeskriptorok önálló rekordokban való kezelését a MARC formátumok ugyan lehetővé teszik, de ezekkel a lehetőségekkel a könyvtári rendszerekben hagyományosan nem élnek. Parádés példa erre a nemzetközi könyvtári együttműködésben manapság elterjedt SKOS formátum [13], mely filozófiájában egy minimalizált MARC21 struktúrát követ, és nem teszi lehetővé a nemdeskriptorok önálló kezelését.

A könyvtárakban azzal párhuzamosan fog változni a helyzet, hogy egyrészt a levéltári és az irattári dokumentumok számára kialakulnak az adatcsereformátumok, és ezekben a nemdeskriptoroknak eleve nem lesz olyan elhanyagolt szerepe, mint a mai könyvtári rendszerekben. Másrészt a szemantikai web világában gyakorlatilag minden kifejezésnek egyenrangú szerepe lesz. A MARC formátumok lehetőségeinek kihasználatlansága ma arra utal, hogy a fejlődési trendek dolgában a könyvtári szakterületen egyelőre hiányzik a változtatásra és vele a lépéstartásra irányuló kezdeményezés.

Jegyzetek

- ¹ Az adatcsere-formátumokban az adatmezőket három, 0–9 közötti számjegyből álló hívőjelek azonosítják. Például 008, 041 100, 455. Az első számpozíción szereplő, 0–9 közötti számok alapján az adatmezők tíz csoportot alkotnak. A tíz csoporton belül a második pozíción álló ugyancsak 0–9 közötti számok alapján tíz-tíz alcsoport létezhet. Ha magára a csoportra, vagy magára az alcsoportra hivatkozunk, akkor a következő pozíció értékéül az X karaktert adjuk meg. Például 00X, 0XX, 04X, 100, 14X, 4XX, 45X.
- ² A mezőhívőjel utáni két pozíción az 1. és 2. indikátor értéke szerepel. Ha nincs értéke, akkor ezt a # karakter jelzi. Az ezt követő pozíción az almező-azonosítót kell megadni, amely többnyire betű, de lehet szám is. Szöveges dokumentumokban, tanulmányokban az almező-azonosító elé \$-jelet szokás tenni, hogy ezzel jelezzék almező-azonosító voltát. A jobb olvashatóság érdekében az indikátorok és az almezők csoportjai közöttkel is tagolhatók. Például: 100 1# \$aBabits \$jMihály \$d1886–1941.
- ³ VAJDA Erik [14] meghatározása pontosan fejezi ki ezt a filozófiát: „A besorolási rekord (authority record) az egységes besorolási adatot, annak az egységéstől eltérő formai változatait, a szükséges magyarázatokat és kiegészítéseket tartalmazó adatok együttese.” Az „eltérő formai változatok” önálló rekordban való szereplése innen nézve indokolatlannak fest.
- ⁴ Magyarul részletesen lásd [1], az angol alapdokumentum a [3]. Az első, e terminológiai megközelítés szerinti magyar szabályzat a [7].
- ⁵ A vonatkozó levéltári szabvány [4] jelenleg csak a tulajdonneveket szabályozza, és az egységesített névalakok szerkezetét homályban hagyja.
- ⁶ A gondolat a *The New York Times* 1896 óta használt jelmondatára hajaz: „All the news that’s fit to print” („Minden hírnek, melyet érdemes kinyomtatni”).

Irodalom

[1] BERKE Barnabásné: Egy új magyar szabályzat, és kitekintés a nemzetközi szabályzataalkotási munkálataikra. = Könyvtári Figyelő, 54. köt. 4. sz. 2005. <<http://www.ki.oszk.hu/kf/kfarchiv/2005/4/berke.htm>>

[2] HUNMARC. A besorolási rekordok adatsereformátuma. Készítette: Sipos Márta, Szabó Julianna, Ungváry Rudolf. Budapest, OSZK Könyvtári Intézet, 2009. Tervezet, előkészületben

[3] IFLANET. Functional Requirements for Bibliographic Records. Final Report. IFLANET. Cataloging Section. 1998. HTML version <<http://www.ifla.org/VII/s13/frbr/frbr.htm>>

[4] ISAAR (CPF). International Standard Archival Authority Record for Corporate Bodies, Persons and Families. Second ed. International Council on Archives. ICA Committee on Descriptive Standards: Canberra, 2004. <http://www.ica.org/en/node/30230>

[5] ISO/DP 5954–1985 Guidelines for the establishment and development of multilingual scientific and technical thesauri for information retrieval

[6] ISO/IS 2788–1986 Guidelines for the establishment and development of monolingual scientific and technical thesauri for information retrieval

[7] KSZ/5. Földrajzi nevek mint adatbázisrekordok tárgyi hozzáférési pontjai. Közreadja a Könyvtári és Szakirodalmi Tájékoztatási Szabványosítási Bizottság. Kiadja az Országos Széchényi Könyvtár, Budapest. A jóváhagyás időpontja: 2005. június. <http://www.ki.oszk.hu/szabalyzatok/foldrajzinevek_ksz5.pdf>

[8] MARC21 Format for authority data. [Washington]: Library of Congress. Network Development and MARC Standards Office; Cataloging Distribution Service. 1999 Edition. Update No. 1 (October 2001) through Update No. 9 (October 2008) <<http://www.loc.gov/marc/authority/>>

[9] MSZ 3418–87 Magyar nyelvű információkereső tezauruszok. Szerkezete, részei és formái

[10] MSZ 3440/1–4 A bibliográfiai leírás besorolási adatai

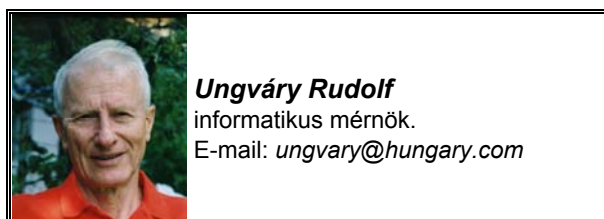
[11] OSZK tezaurusz/Köztaurusz. Az Országos Széchényi Könyvtár és a közművelődési könyvtárak átfogó tezaurusza. Főszerkesztő Ungváry Rudolf; [közr. a] Magyar Könyvtárosok Egyesülete és az Országos Széchényi Könyvtár. 2009. április 1. változat. Budapest, MKE, OSZK, 2009. <<http://www.ki.oszk.hu/107/page.php?57>> és <<http://mek.oszk.hu/adatbazis/thes.htm>> <<http://mek.oszk.hu/adat-bazis/thes.htm>>

[12] SIPOS Márta: USMARC – UseMARCON – HUNMARC. A bibliográfiai rekordok adatsereformátuma és a konverzió. = Könyvtári Figyelő, 43. köt. 1. sz. 1997. p. 73–80. <<http://www.ki.oszk.hu/kf/kfarchiv/1997/1/sipos.html>>

[13] SKOS Simple Knowledge Organization System - Home Page. 1994–2006. W3C. Last updated: Date: 2009/11/02. <<http://www.w3.org/2004/02/skos/>>

[14] VAJDA Erik: A besorolási adatok egységesítése. Fogalmak tisztázása és terminológiai javaslat. = TMT, 37. köt. 5. sz. 1990. p. 189–190. <http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=2702&issue_id=237>

Beérkezett: 2009. XI. 10-én.

Ungváry Rudolf
informatikus mérnök.
E-mail: ungvary@hungary.com

Nem csökken az e-olvasók ára

Tajvani lapok az elektroforetikus kijelzőket gyártó *Prime View International* elnökére hivatkozva számoltak be arról, hogy a népszerű e-olvasókészülékek ára még 2010 során sem csökken a 100 dolláros szint alá, tehát nem számíthatunk jelentős árcsökkentésekre. Indoklasként a piac életkorát említik, a rendkívül fiatal szegmens ugyanis még fellendülőben van.

Nem véletlen, hogy a cég elnöke a 100 dolláros küszöböt említette meg, ez ugyanis a legfontosabb kritérium az igazán nagy áttörés felé vezető úton.

A gyártók részéről aligha várható kedvezmények nyújtása, hiszen egyelőre a forgalomra nem lehet panasz. Jellemző, hogy a *Barnes & Noble* a nemrég bemutatott *Nook* készülékekkel kapcsolatban kénytelen volt beszámolni a készletek kimerüléséről, a *Sony* pedig szintén jelezte, hogy kifutottak a *Daily Edition* készleteiből, így nem tudták garantálni a szállítmányokat az ünnepi szezon alatt.

/SG.hu Hírlevél, 2009. november 24., <http://www.sg.hu/>

(SzP)